

Dropa, Ya. B., and Petriv, N. B. "Pidpriemstva z inozemnymy investytsiiami yak forma zaluchennia inozemnoho kapitalu v Ukrainu" [Enterprises with foreign investments as a form of attracting foreign capital to Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, no. 8 (23) (2015): 48-53.

Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Vol. 3: P (Poruchnytstvo) - Ya (Yaponskyi tsentr produktyvnosti). Kyiv; Ternopil: Akademiia; Akad. nar. hosp-va, 2002.

Espozito, D., and Saltarello, A. *Microsoft. NET: arkhitektura korporativnykh prilozheniy* [Microsoft. NET: the architecture of enterprise applications]. Moscow: Vilyams, 2016.

Heiets, V. M. *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhochynovoho rozvytku* [Economy of Ukraine: strategy and policy of long-term development]. Kyiv: Feniks, 2003.

Hrazhevskia, N. I. *Evolutsiia suchasnykh ekonomichnykh system* [Evolution of modern economic systems]. Kyiv: Znannia, 2011.

Merkulov, N. N. "Metodologiya transformatsii otechestvennykh predpriyatii" [Methodology of transformation of domestic enterprises]. *Teoriya ekonomiki i upravleniya*, no. 15 (2005): 18-21.

УДК 657.421.3

МЕТОДИКА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ: СТАН І ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ

© 2018 ГОРОХОВЕЦЬ Ю. А.

УДК 657.421.3

Гороховець Ю. А.

Методика економічного аналізу нематеріальних активів: стан і пропозиції щодо вдосконалення

Метою статті є аналіз дієвої методики економічного аналізу нематеріальних активів (НА). Виділено та проаналізовано наявні напрями економічного аналізу нематеріальних активів. На основі проведеного аналізу виділених напрямів встановлено, що при їх реалізації значна кількість дослідників не враховують специфічних властивостей нематеріальних активів, дублюючи існуючі методики економічного аналізу щодо оборотних активів підприємства. З метою вирішення цієї проблеми було уточнено шляхи реалізації окремих напрямів економічного аналізу НА та акцентовано увагу на необхідності використання ринкової вартості як основного результативного показника, щодо якого необхідно проводити розрахунок ефективності НА на підприємстві. Ще однією проблемою наявної методики економічного аналізу нематеріальних активів є порожження проблеми асиметрії інформації щодо нематеріальних факторів створення вартості. Для вирішення цієї проблеми необхідно забезпечувати формування аналітичних показників про нематеріальні фактори створення вартості для прийняття рішень зовнішніми користувачами, які б розраховувались на основі використання інформації з підсистем фінансового та управлінського обліку та подавались у вигляді фінансових і нефінансових показників.

Ключові слова: нематеріальні активи, економічний аналіз, напрями економічного аналізу нематеріальних активів.

Рис.: 1. **Бібл.:** 11.

Гороховець Юлія Анатоліївна – аспірант, Національна академія статистики, обліку та аудиту (вул. Підгірна, 1, Київ, 04107, Україна)

E-mail: lediyou9@gmail.com

УДК 657.421.3

UDC 657.421.3

Гороховець Ю. А. Методика экономического анализа нематериальных активов: состояние и предложения по совершенствованию

Целью статьи является анализ действенной методики экономического анализа нематериальных активов. Выделены и проанализированы существующие направления экономического анализа нематериальных активов. По результатам проведенного анализа выделенных направлений установлено, что при их реализации значительное количество исследователей не учитывают специфических свойств НА, дублирующие существующие методики экономического анализа оборотных активов предприятия. Для решения данной проблемы были уточнены пути реализации отдельных направлений экономического анализа нематериальных активов, и акцентировано внимание на необходимости использования рыночной стоимости как основного результативного показателя, по которому необходимо проводить расчет эффективности НА на предприятии. Еще одной проблемой существующей методики экономического анализа нематериальных активов есть порождение проблемы асимметрии информации о нематериальных факторах создания стоимости. Для решения этой проблемы необходимо обеспечивать формирование аналитических показателей о нематериальных факторах создания стоимости для принятия решений внешними пользователями, которые бы рассчитывались на основе использования информации из подсистем финансового и управленческого учета и подавались в виде финансовых и нефинансовых показателей.

Ключевые слова: нематериальные активы, экономический анализ, направления экономического анализа нематериальных активов.

Рис.: 1. **Библ.:** 11.

Гороховець Юлія Анатоліївна – аспірант, Національна академія статистики, обліку та аудиту (вул. Подгорная, 1, Київ, 04107, Україна)

E-mail: lediyou9@gmail.com

Gorokhovets Ju. A.

The Methods of Economic Analysis of Intangible Assets: Status and Proposals for Improvement

The article is aimed at analyzing the effective methods of economic analysis of intangible assets (IA). The existing directions of economic analysis of intangible assets are allocated and analyzed. According to the results of analysis of the allocated directions it is determined that at their implementation a considerable number of researchers do not consider specific properties of IA, duplicating the existing methods of economic analysis of the non-circulating assets of enterprise. To solve this problem, the ways of implementation of separate directions of the economic analysis of intangible assets were clarified, and attention was focused on the necessity to use market value as the main performance indicator, according to which it is necessary to perform the calculation of the IA efficiency at enterprise. Another problem of the existing methods of economic analysis of intangible assets is creation of the problem of asymmetry of information on intangible factors of value creation. To address this problem, it is necessary to provide analytical indicators on the non-material factors of value-creation for decision-making by external users, which would be calculated using information from the financial and management accounting subsystems and were filed in the form of both financial and non-financial indicators.

Keywords: intangible assets, economic analysis, directions of economic analysis of intangible assets.

Fig.: 1. **Bibl.:** 11.

Gorokhovets Juliu A. – Postgraduate Student, The National Academy of Statistics, Accounting and Auditing (1 Pidhirna Str., Kyiv, 04107, Ukraine)

E-mail: lediyou9@gmail.com

Пріоритетність нематеріальних активів у процесі створення вартості підприємства залишається незмінною, навіть незважаючи на фінансові потрясіння, що відбулись на початку ХХІ століття. В умовах глобалізації економіки конкурентна боротьба перемістилась від доступу до дешевих матеріальних ресурсів до доступу до унікальних нематеріальних активів (далі – НА), які дозволяють виготовляти інноваційну високотехнологічну продукцію та задовольняти потреби клієнтів, збільшуючи обсяги реалізації продукції, товарів і послуг. Для ефективного управління наявними на підприємстві НА необхідним є не лише формування достовірної та релевантної облікової інформації про них, а також економіч-

ний аналіз їх сучасного стану й ефективності використання.

Дослідженню теоретико-методичних аспектів економічного аналізу НА в останні роки приділяється увагу значна кількість вітчизняних учених (С. Ф. Легенчук, О. В. Романенко, С. А. Кузубов), проте серед них відсутня єдність у поглядах стосовно завдань, напрямів і методів його здійснення, що свідчить про достатню нерозробленість цієї проблематики. Згідно з наявними на сьогодні уявленнями вітчизняних і зарубіжних учених дієва методика економічного аналізу НА повинна включати напрями, згруповані на рис 1.

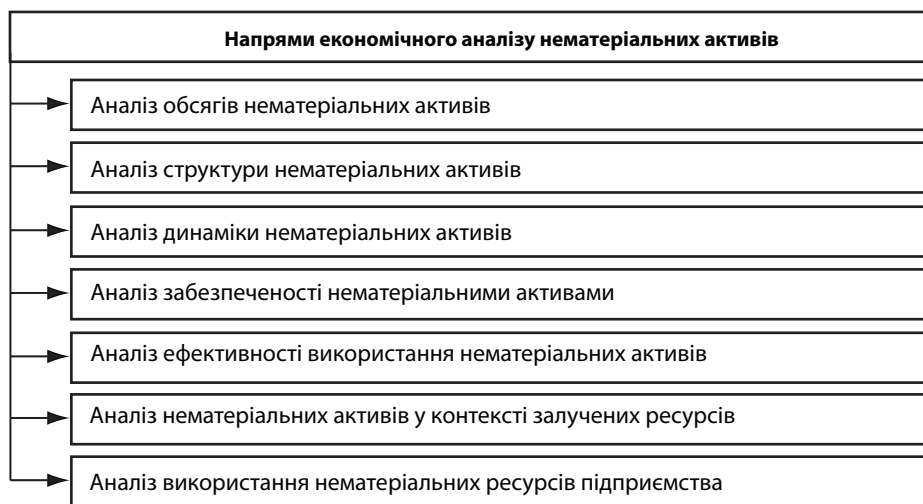

Рис. 1. Напрями економічного аналізу нематеріальних активів

1) *Аналіз обсягів нематеріальних активів* передбачає встановлення частки НА у структурі всіх активів підприємства або його окремих видів. Так, традиційно дослідниками обґрунтовується необхідність встановлення частки НА у складі необоротних активів підприємства. Однак у зв'язку зі зміною підходу до розуміння сутності НА в П(С)БО 8 “Нематеріальні активи” [1], згідно з яким на сьогодні НА визнаються як необоротні та оборотні активи, також можна розраховувати частку НА у складі оборотних активів. Хоча на сьогодні згідно з чинним планом рахунків не передбачено відповідних рахунків для обліку оборотних НА, в працях окремих дослідників наводяться такі пропозиції на основі виявлення окремих видів НА, строк використання яких становить менше одного року і які повністю переносять свою вартість на новостворений продукт. Таким чином, аналіз обсягів НА передбачає визначення абсолютних (загальна величина НА) та відносних показників (частка необоротних та оборотних НА) у структурі балансу підприємства. Такі показники слід розраховувати на початок та на кінець звітного періоду, що також дозволяє прослідкувати їх зміни протягом звітного періоду та зробити відповідні висновки щодо перспектив розвитку підприємства в майбутньому. Так, зростання частки необоротних НА

в балансі підприємства є непрямим свідченням про обрання ним інноваційної стратегії розвитку, спрямованої на підвищення конкурентних переваг шляхом активного використання нематеріальних факторів, а зменшення частки НА може свідчити про необхідність активізації інноваційної діяльності з метою утримання наявних конкурентних переваг.

2) *Аналіз структури нематеріальних активів* передбачає встановлення структури вкладень підприємства в об'єкти НА, що здійснюється шляхом визначення частки кожного з наявних видів НА підприємства в їх загальному обсязі. Для реалізації цього напрямку економічного аналізу важливим є обрання класифікації НА, яка буде покладена в його основу, оскільки саме стосовно виділених на основі класифікації об'єктів буде визначатись їх місце в загальній структурі НА підприємства. Для проведення аналізу структури НА пропонуємо використовувати фасетну класифікацію залежно від наявних потреб користувачів обліково-аналітичної інформації про НА підприємства, враховуючи запропоновані зміни до удосконалення плану рахунків щодо обліку нематеріальних активів.

Аналіз структури НА слід проводити в розрізі кожної з виділених фасет та одночасно у співвідношенні з іншими фасетами. Зокрема, в доповнення для кожної

з виділених видів фасет може бути проведено аналіз залежно від строків корисного використання НА, що дозволить своєчасно відреагувати на необхідність перереєстрації охоронних документів на НА або на придбання нових НА для забезпечення безперервності діяльності підприємства, також всі НА підприємства можуть бути класифіковані на дві групи як власні та одержані зі сторони. Для безперешкодного проведення таких розрахунків на підприємстві повинна бути сформована система аналітичного обліку в розрізі виділених класифікаційних фасет, що дозволить без зайвих розрахунків і розподілів одержувати точні значення фасет (x_1, x_2, \dots, x_n) .

- 3) *Аналіз динаміки нематеріальних активів* передбачає вивчення змін вартості НА підприємства в часі (на початок та на кінець звітного періоду або за декілька звітних періодів) з урахуванням операцій щодо їх надходження та вибуття на основі використання різних видів структурних класифікацій.

Проведений аналіз динаміки використання НА в діяльності найбільших інноваційно-містких підприємств Євросоюзу дозволяє констатувати, що на сьогодні вже чітко не прослідковується тенденція, яка проявлялась протягом 1990–2000-х років щодо постійного зростання обсягів НА на інноваційно-містких підприємствах. Насамперед це пов'язано з тим, що в умовах глобалізації економіки важливим є не лише нарощення обсягів наявних у підприємства НА – його нематеріальних капіталовкладень, а ефективність його інтелектуально-інноваційної діяльності, тобто здатність створювати економічну додану вартість, що проявляється в здатності забезпечувати найбільш повне й ефективне використання наявної інтелектуальної власності, персоналу, взаємозв'язків із клієнтами, стратегічних альянсів і мережових взаємодій тощо. Як зазначають з цього приводу С. Рід та Х.-Д. Шойерман, визначальною відмінною рисою інтелектуальної економіки, що визначається нематеріальними активами, є те, що вхід і вихід, інвестиції та результати вже не пов'язані між собою, інакше кажучи, між входом (затрати, інвестиції) і виходом (продажна ціна, дохід, прибуток) вже немає значної кореляції [2, с. 312]. Ця властивість НА (відсутність прямого зв'язку понесених затрат із вартістю НА) є визначальною відмінністю нематеріальних активів порівняно з іншими необоротними активами підприємства, що має обов'язково враховуватись користувачами обліково-аналітичної інформації при прийнятті рішень.

- 4) *Аналіз забезпеченості нематеріальними активами* передбачає необхідність встановлення рівня їх потреби на підприємстві. За аналогією з необоротними активами рівень забезпеченості підприємства НА більшість дослідників (О. В. Романенко [3, с. 22], Н. О. Старкова, М. В. Махов [4]) пропонують визначати на основі врахування значення показника обсягу НА та обсягів витрат, які підприємство понесло на дослідження та розробки, що відображаються у фінансовій звітності підприємств-конкурентів. За умови перевищення значень цих показників у підприємства-конкурента

слід також забезпечити їх досягнення на самому підприємстві.

При цьому дослідники зовсім не враховують, що цей підхід повністю суперечить сутності НА як об'єкта бухгалтерського обліку та не враховує особливості існуючої методики їх бухгалтерського відображення згідно з національними П(С)БО та МСФЗ, внаслідок чого він не може застосовуватись у практичній діяльності підприємств.

По-перше, значна кількість НА, що створюють підприємство конкурентні переваги на ринку, є унікальними результатами творчої (інтелектуальної) діяльності, тому забезпечити себе такими активами, якими володіють конкуренти, повністю неможливо або зробити це досить важко в умовах сучасного конкурентного середовища. При здійсненні еквівалентних вкладень у витрати на дослідження та розробки відсутні гарантії щодо одержання на виході інтелектуального продукту, який може бути зареєстрований у вигляді інтелектуальної власності підприємства. Це обґрунтовується існуванням високих ризиків при здійсненні інвестицій в інноваційні та науково-дослідницькі проекти. Таким чином, оскільки НА виражаються і оцінюються не витратами, понесеними на їх створення і відображеними в системі обліку, а визначальною їх характеристикою є здатність приносити підприємству економічні вигоди, тому рішення щодо необхідності забезпечення нематеріальними активами повинні мати стратегічний характер і мають бути спрямовані на досягнення конкретних конкурентних переваг за їх допомогою, а не лише досягнення необхідної вартості НА у структурі балансу підприємства.

По-друге, згідно з чинним порядком облікової оцінки НА вони можуть відображатись у звітності за первісною або за переоціненою вартістю (на основі справедливої оцінки), вибір між якими здійснюється шляхом застосування професійного судження бухгалтера. Також фінансова звітність не надає можливість встановити вартість окремого нематеріального активу, а лише дозволяє визначити вартість всіх НА в розрізі груп, що наводяться в Примітках до фінансової звітності. Окрім цього, значна кількість нематеріальних ресурсів (внутрішньостворені торговельні марки, інвестиції в людський капітал тощо), що створюють підприємству конкурентні переваги на ринку, взагалі не визнаються активами, а відображаються в системі обліку як витрати звітного періоду. Внаслідок цього вартість НА, що відображається у фінансовій звітності, не можна враховувати як точний орієнтир для формування політики щодо зміцнення або розширення портфеля НА підприємства.

Аналіз забезпеченості нематеріальними активами слід проводити лише після здійснення аудиту інтелектуального капіталу підприємства, однією з цілей якого є встановлення потреби в створенні або придбанні додаткових НА, які забезпечують зростання прибутку підприємства. В ході аудиту мають бути встановлені індекси значень параметрів кожного нематеріального активу з позиції підприємства, в результаті порівняння яких з його стратегічними цілями мають бути визначені подальші напрями розвитку портфеля НА підприємства (створення, придбання нових або покращання чи оновлення існуючих НА).

5). *Аналіз ефективності використання нематеріальних активів* є одним із найважливіших напрямів їх аналізу, оскільки віддачу НА одночасно слід розглядати як фактор генерування прибутку та вартості підприємства, а також як фактор, що впливає на облікову оцінку самих нематеріальних активів.

В умовах формування постіндустріальної економіки потребує перебудови загальна система управління ефективністю діяльності підприємства, що пов'язано з поступовим переходом від формування ланцюжків вартості до управління НА в їх широкому розумінні. Основною передумовою такого переходу є збільшення частки НА у загальній структурі активів підприємств у XXI столітті порівняно з XX століттям, а також той факт, що невідображені в бухгалтерському балансі нематеріальні фактори створення вартості в багатьох випадках мають з позиції системи управління більш важливе значення, ніж ті НА, що вже відображаються в бухгалтерському обліку.

Придбання або створення НА на підприємстві та включення їх у господарську діяльність передусім спрямоване на одержання економічного ефекту від їх використання, що проявляється шляхом зменшення затрат на виробництво продукції, товарів, робіт або послуг або шляхом збільшення обсягів їх реалізації. На сьогодні дослідниками пропонується значна кількість підходів до оцінки ефективності використання НА, що обґрунтовуються існуванням значної кількості їх видів, різними напрямками їх використання на підприємстві, різним ступенем залучення до господарського обігу, існуванням відмінностей у призначенні тощо. При цьому дослідники застосовують значну кількість баз, на основі яких проводять розрахунок показників: чистий прибуток; дохід від реалізації; дохід від використання НА; обсяг реалізації продукції; економічний ефект від використання нематеріального активу; ринкова вартість підприємства.

Найбільш поширеним показником для оцінки ефективності НА, що на сьогодні використовується вітчизняними вченими, є доходність (рентабельність) нематеріальних активів, що розраховується як співвідношення прибутку (доходу від реалізації) за звітний період до вартості нематеріальних активів на кінець звітного періоду. При прийнятті рішень щодо управління НА слід порівнювати темпи зростання цього показника з темпами зростання витрат на нематеріальний капітал підприємства. У випадку перевищення першого показника над другим можна говорити про наявність позитивного ефекту від використання нематеріальних активів на підприємстві.

Провівши розрахунок доходності нематеріальних активів показника для 20 вітчизняних підприємств з великою кількістю працівників за 2011–2015 рр., можна констатувати, що на основі використання цього показника досить важко виділити якусь загальну тенденцію, що характеризує ефективність інтелектуально-інноваційної діяльності підприємства, оскільки цей показник має значну кількість недоліків:

- ✦ показник вартості НА на кінець звітного періоду не відображає повною мірою всі понесені підприємством витрати на створення нових НА та на збільшення вартості існуючих НА;

- ✦ показник вартості НА на кінець звітного періоду не дозволяє визначити, чи це був приріст за рахунок створення / придбання нових НА або за рахунок проведення переоцінки вартості існуючих активів на основі використання справедливої вартості;

- ✦ прибуток підприємства (як і дохід від реалізації) є узагальнюючим показником, який не дозволяє відокремити вплив ефективного використання інших активів підприємства, а також не відображає структурні особливості застосування НА на підприємстві, тому його зміни не повною мірою корелюють із вартістю НА;

- ✦ в умовах одержання підприємством збитку значення цього показника втрачає будь-який економічний зміст навіть за умови, що використання НА на підприємстві відбувалось ефективно.

На нашу думку, єдиним шляхом вирішення проблеми оцінки ефективності використання нематеріальних активів підприємства є застосування іншої порівняльної бази, аніж прибуток або доходи підприємства. Це обґрунтовується тим, що чинна облікова система та її основні методичні інструменти (історична оцінка, адитивний порядок формування вартості, амортизація) були розроблені для формування інформації про матеріальні активи підприємств індустріальної епохи, а тому показники, що характеризують результати діяльності підприємства, повною мірою не відображають роль НА, які останні відіграють в процесі його функціонування.

Однак, окрім внутрішніх показників, що характеризують результати діяльності підприємства і формуються обліковою системою, також є зовнішні показники, зокрема, вартість підприємства, що формується на ринку капіталу, яка враховує роль всього інтелектуального капіталу підприємства (який не відображається повною мірою у бухгалтерському обліку), що на сьогодні розглядається як один із факторів створення вартості і є гарантією одержання підприємством майбутніх економічних вигід. Цю тезу підтверджують Д. Волков та Т. Гараніна [5, с. 72], які зазначають, що на відміну від чинної облікової моделі, НА в широкому розумінні відіграють найважливішу роль в формуванні вартості підприємства. Тому в умовах формування постіндустріальної економіки ринкова вартість має використовуватись для розрахунку ефективності використання НА підприємства. Цю позицію також підтримує О. В. Романенко [3, с. 22], яка зазначає, що аналіз впливу НА на вартість підприємства є одним із перспективних напрямів розвитку методики їх використання на підприємстві.

- б) *Аналіз нематеріальних активів у контексті залучених ресурсів* передбачає розрахунок рівня наявних НА підприємства на одиницю залученого капіталу. Розгляд співвідношення обсягу наявних нематеріальних активів до рівня залучених ресурсів відображає результати політики підприємства стосовно додатково залучених ресурсів на реалізацію інтелектуально-інноваційної діяльності. Чим більшим є значення такого показника, тим більшу частку від залучених ресурсів підприємство спрямовує на формування його ін-

телектуального капіталу, що є позитивним сигналом для інвесторів щодо майбутніх перспектив зростання його ринкової вартості.

Одним із перспективних напрямів розвитку аналізу НА в контексті залучених ресурсів є розрахунок показника створених НА за рахунок використання спеціально залучених фінансових ресурсів. На відміну від показника наявних нематеріальних активів підприємства на одиницю залученого капіталу, він відображатиме ефективність інноваційної діяльності підприємства, що здійснюється за рахунок цільових запозичень.

7) *Аналіз використання нематеріальних ресурсів підприємства.* Окрім обґрунтованих вище напрямів здійснення економічного аналізу НА, які традиційно виділяються вітчизняними науковцями, окремі дослідники пропонують розширити цей перелік, доповнивши його новими напрямками, які враховують особливості НА як об'єкта бухгалтерського обліку, та враховуючи існуючі пропозиції до запровадження в облікову систему поняття нематеріальних активів у їх широкому розумінні. НА в широкому розумінні – це всі нематеріальні ресурси підприємства, частина з яких відповідає критеріям визнання активами і вже відображається в системі бухгалтерського обліку, а інша частина не відповідає таким критеріям, тому відображається у складі витрат підприємства.

Колектив авторів під керівництвом Т. Г. Садовської [6, с. 247], розподіляючи всі НА на ідентифіковані та неідентифіковані, фактично обґрунтовує необхідність проведення аналізу всіх наявних на підприємстві нематеріальних ресурсів, а не лише активів. При аналізі неідентифікованих активів пропонується проводити аналіз впливу ділової репутації та організаційних витрат на результати діяльності підприємства. Обрання лише двох вищенаведених складових нематеріальних ресурсів як об'єкта аналізу обґрунтовується історичними особливостями їх облікового відображення, зокрема, раніше ці об'єкти в окремих зарубіжних країнах та в Росії визнавалися як нематеріальні активи, однак на сьогодні вони визнаються витратами звітного періоду.

Такий підхід, що базується на теорії інтелектуального капіталу, передбачає при розробці системи аналітичної підтримки управління НА використання не лише облікової інформації, що надається системою фінансового обліку, а також і врахування нефінансових характеристик нематеріальних ресурсів підприємства, які можуть відображатись у внутрішній управлінській або інтегрованій звітності підприємства. Основною метою такого підходу є зменшення інформаційної асиметрії між менеджментом, акціонерами й інвесторами щодо нематеріальних факторів створення вартості. Наприклад, К. О. Анохіна пропонує доповнити традиційні аналітичні показники використання НА на підприємстві трьома групами індикаторів розвитку нематеріальних ресурсів: 1. Які пов'язані з комунікаційними відносинами; 2. Які пов'язані з людським капіталом; 3. Які пов'язані з репутацією [7, с. 76–77]. Т. Коупленд,

Т. Коллер та Дж. Муррін [8, с. 69] виділяють значну кількість індикаторів нематеріальних ресурсів у розрізі таких груп: відносини стейкхолдерів; людські ресурси; фізична інфраструктура; культура; практики та процедури; інтелектуальна власність.

Колектив авторів під керівництвом А. І. Агеева пропонує виокремлювати такі показники у складі інтегрованої звітності підприємства, що характеризують використання інтелектуального капіталу: динаміка, структура і величина витрат на інтелектуальний капітал; кількісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності, що належать компанії; питома вага НА у вартості всіх активів; величина НА; величина інвестицій на інтелектуальний капітал, зокрема на інновації; витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, на придбання нових технологій, на дослідження і розробки, виконані сторонніми організаціями; частка співробітників науково-дослідних підрозділів в середній чисельності персоналу; питома вага інноваційного виробництва в виручці [9, с. 149]. Набір подібних показників також було запропоновано нами при розробці звіту про інтелектуальний капітал підприємства.

Виділення нефінансових показників, що характеризують нематеріальні активи підприємства, є закономірною тенденцією розвитку бухгалтерського обліку, що також підтверджується виникненням тренду серед зарубіжних і вітчизняних підприємств щодо додаткового розкриття подібної інформації в інтегрованій звітності. На сьогодні досить складно визначити загальну кількість підприємств, які складають інтегровану звітність, оскільки вона розкривається на розсуд менеджменту і відсутні вимоги в більшості країн світу (окрім Південної Африки) щодо її обов'язкового оприлюднення для лістингу на фондових біржах. У той же час існують окремі організації, на інформаційних сайтах яких наводяться інтегровані звіти, які були подані компаніями з різних країн світу. Так, в базі даних Ради з інтегрованої звітності (<IR> Examples Database) [10] розміщено 524 інтегрованих звіти, а на інформаційному ресурсі «Corporate Register» [11], що є глобальною базою звітів з корпоративної відповідальності, наведено 94,483 звіти 15,580 підприємств.

Також слід враховувати, що такі показники характеризують використання окремих типів або видів нематеріальних ресурсів підприємства, тому для їх використання на підприємстві повинні бути розроблені та впроваджені відповідні моделі управління окремими типами або видами НА. Внаслідок того, що показники нематеріальних ресурсів розраховуються на основі фінансової та нефінансової інформації управлінського обліку, досить складно розробити єдиний інтегральний показник, який би дозволяв сформулювати загальне уявлення про використання нематеріальних ресурсів на підприємстві. Як наслідок, на сьогодні серед учених набули використання непрямі методи оцінки нематеріальних ресурсів підприємства, які дозволяють визначити ефективність їх застосування на підприємстві без розрахунку їх внутрішньої вартості, однак із використанням показника ринкової вартості підприємства.

Одним із найбільш поширених серед таких показників є коефіцієнт Тобіна (Tobin's Q), що розраховується як відношення ринкової капіталізації підприємства (ринкової вартості) до загальної вартості його активів (відновлювальної вартості активів підприємства). Цей показник застосовується для сукупної оцінки нематеріальних ресурсів підприємства. Чим вищим є його значення, тим більшою є ймовірність зростання ринкової вартості підприємства в майбутньому, що обґрунтовується пріоритетною роллю НА у створенні вартості підприємства в умовах постіндустріальної економіки. Якщо значення коефіцієнта Тобіна є більшим за 1, то підприємство ефективно використовує наявні в нього нематеріальні ресурси, а якщо менше за 1, то його матеріальні та нематеріальні активи є значно переоцінені або наявні нематеріальні ресурси є морально зношеними чи повною мірою не залучені в господарську діяльність підприємства.

Основними перевагами його застосування є зручність і простота розрахунку, відсутність потреби пошуку додаткових даних, що не відображаються в бухгалтерській звітності або не представлені на фондовому ринку. Цей коефіцієнт також може використовуватись для проведення порівняльного аналізу використання інтелектуального капіталу підприємствами різних країн світу, що свідчатиме про загальний рівень інтелектуалізації національної економіки. Основним недоліком коефіцієнта Тобіна є неможливість урахування впливу інших факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на ринкову капіталізацію підприємства.

ВИСНОВКИ

Результатом управління наявними на підприємстві НА має бути аналіз їх стану та ефективності використання. За умови наявності дієвої системи обліково-аналітичної підтримки процесу управління НА можна здійснювати такі управлінські процедури: проводити перспективний аналіз використання НА на підприємстві; уточнювати цілі їх використання; прогнозувати зміни щодо політики формування портфелю НА підприємства відповідно до змін зовнішнього середовища; контролювати й оцінювати відхилення показників діяльності підприємства внаслідок зміни ефективності використання НА; планувати процеси досягнення проміжних і стратегічних цілей підприємства; визначати комплекс дій, необхідних для підвищення ефективності використання НА, тощо. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи" : Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>

2. Рид С., Шойерман Х.-Д. Финансовый директор как интегратор бизнеса. М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. 397 с.

3. Романенко О. В. Методичне забезпечення аналізу використання нематеріальних активів підприємства. *Облік і фінанси*. 2012. № 4 (58). С. 21–24.

4. Старкова Н. О., Махов М. В. Оценка обеспеченности нематериальными активами ведущих предприятий телекоммуникационной отрасли // Экономика и современный менеджмент: теория и практика : сб. ст. по материалам XLI Международ. науч.-практ. конф. № 9 (41). Новосибирск : СибАК, 2014. URL: <https://sibac.info/conf/econom/xli/39120>

5. Volkov D., Garanina T. Value Creation in Russian Companies: the Role of Intangible Assets. *Electronic Journal of Knowledge Management*. 2008. Vol. 6. Issue 1. P. 63–74.

6. Садовская Т. Г., Дадонов В. А., Дроговоз П. А. Анализ бизнеса : в 4 т. Ч. 2 : Финансовая деятельность наукоемкого предприятия. М. : Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2005. 324 с.

7. Анохіна К. О. Оцінка ефективності використання нематеріальних ресурсів підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 2 (61). С. 72–79.

8. Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Дж. Стоимость компаний: оценка и управление. М. : Олимп-Бизнес, 2005. 576 с.

9. Агеев А., Галушкина М., Копкова Е., Смирнова В., Штукельберггер К. Интегрированная отчетность: вызов менеджменту. М. : ИНЭС : НЦНТИ, 2016. 212 с.

10. <IR> reporters // Examples Database. URL: http://examples.integratedreporting.org/all_reporters

11. Corporate Register. URL: www.corporateregister.com

Науковий керівник – Проскуріна Н. М., доктор економічних наук, професор кафедри обліку і аудиту Запорізького національного університету

REFERENCES

Ageyev, A. et al. *Integrirovannaya otchetnost: vyzov menedzhmentu* [Integrated reporting: a challenge to management]. Moscow: INES : NTsNTI, 2016.

Anokhina, K. O. "Otsinka efektyvnosti vykorystannia nematerialnykh resursiv pidpriemstv" [Estimation of efficiency of use of intangible resources of enterprises]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, no. 2 (61) (2016): 72-79.

"Corporate Register" www.corporateregister.com

"<IR> reporters" Examples Database. http://examples.integratedreporting.org/all_reporters

Kouplend, T., Koller, T., and Murrin, Dzh. *Stoimost kompaniy: otsenka i upravlenie* [Cost of companies: evaluation and management]. Moscow: Olimp-Biznes, 2005.

[Legal Act of Ukraine] (1999). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>

Rid, S., and Shoyerman, Kh.-D. *Finansovyy direktor kak integrator biznesa* [Financial director as a business integrator]. Moscow: Alpina Biznes Buks, 2007.

Romanenko, O. V. "Metodychne zabezpechennia analizu vykorystannia nematerialnykh aktyviv pidpriemstva" [Methodical analysis of the use of intangible assets of the enterprise]. *Oblik i finansy*, no. 4 (58) (2012): 21-24.

Sadovskaya, T. G., Dadonov, V. A., and Drogovoz, P. A. *Analiz biznesa. Part 2 : Finansovaya deyatelnost naukoemkogo predpriyatiya* [Business analysis. Part 2: Financial activities of a knowledge-based enterprise]. Moscow: lzd-vo MGTU im. N. E. Baumana, 2005.

Starkova, N. O., and Makhov, M. V. "Otsenka obespechenosti nematerialnymi aktivami vedushchikh predpriyatiy telekommunikatsionnoy otrasli" [Evaluation of the provision of intangible assets of the leading enterprises of the telecommunications industry]. *Ekonomika i sovremennyy menedzhment: teoriya i praktika*. 2014. <https://sibac.info/conf/econom/xli/39120>

Volkov, D., and Garanina, T. "Value Creation in Russian Companies: the Role of Intangible Assets" *Electronic Journal of Knowledge Management* vol. 6, no. 1 (2008): 63-74.